

Marija Bišćan

diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Moderna i suvremena povijest (19. i 20. stoljeće)

diplomski studij lingvistike, smjer: Primijenjena lingvistika

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Dubravka Stojanović, *Prošlost dolazi: Promene u tumačenjima prošlosti u srpskim udžbenicima istorije 1913 – 2021.* (Beograd: Biblioteka XX vek, 2024), 345 str.

Dubravka Stojanović poznata je srpska povjesničarka koja je ujedno i redovna profesorica na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Svoju karijeru započela je 1981. godine kada je upisala navedeni fakultet na kojemu danas predaje i na kojemu je diplomirala, magistrirala te naposljetku doktorirala 2001. godine. Do 1996. godine bila je zaposlena u Institutu za noviju istoriju Srbije nakon čega odlazi predavati na beogradski Filozofski fakultet. Teme kojima se bavi su raznovrsne, no zajedničku okosnicu njezinih radova čini tematika moderne i suvremene povijesti. Od područja koja je istraživala valja istaknuti pitanje demokracije u Srbiji i na Balkanu, potom europske utjecaje u Srbiji početkom 20. stoljeća; povijest žena, procese modernizacije te, kao što je evidentno u njezinoj najnovijoj studiji, interpretaciju povijesti u srpskim udžbenicima. O njezinoj stručnosti vezanoj za potonju temu govori i činjenica da je potpredsjednica Balkanskog komiteta za obrazovanje u oblasti istorije. Dobitnica je mnogih nagrada, a ovdje svakako valja istaknuti i Nagradu za mir beogradskog Centra za mir i demokratiju koju je dobila zahvaljujući višegodišnjem radu na pomirenju u jugoistočnoj Europi putem reforme nastave povijesti. Iako je napisala mnoge knjige koje se bave srpskom povijesti te jednu knjigu koja prikazuje gibanja u svijetu od 1880. do 2015. godine, ona je ujedno autorica mnogobrojnih članaka na temu obrazovanja u Srbiji, a rezultati tog uistinu dugogodišnjeg istraživanja predstavljeni su u njezinoj najnovijoj knjizi *Prošlost dolazi: Promene u tumačenjima prošlosti u srpskim udžbenicima 1913–2021.*

Unatoč tome što se tema dijakronijske poredbe udžbenika na prvi pogled ne čini izrazito zanimljivom, ono što ju ipak čini intrigantnom, i to je ono na što nas autorica podsjeća na samom početku, jest ideološki značaj ovakve obrazovne literature koji se može iščitati u svim razdobljima. Udžbenici pritom služe ne samo obrazovnoj svrsi, nego su oni i odraz političkih i kulturnih vrijednosti vremena u kojemu su nastali. O tome govori i isticanje prosvjetnih vlasti u Srbiji da je povijest zapravo identitetski predmet, isto kao materinji jezik i geografija. Kako bi dokazala da je doista takva situacija u Srbiji, Dubravka

Dubravka Stojanović, Prošlost dolazi: Promene u tumačenjima prošlosti u srpskim udžbenicima istorije 1913 – 2021.

Stojanović odlučila se za analizu šest različitih generacija školskih povijesnih udžbenika koje su kronološki poredane, a odražavaju promjene vlasti tih godina. Tako prva generacija razmatranih udžbenika potiče iz razdoblja nakon Balkanskih ratova i traje sve do 1941. godine, potom se analiziraju udžbenici nastali nakon Drugog svjetskog rata, za vrijeme socijalističkih vlasti. Nakon toga dolazi do rapidne izmjene generacija udžbenika – treća tako obuhvaća one udžbenike nastale u vrijeme Miloševićeve vladavine, potom se razmatraju oni nastali nakon njegova pada sve do pojave slobodnog tržišta udžbenika. Petu generaciju čine udžbenici nastali nakon 2010. godine, a naposljetku se analiza zaključuje udžbenicima objavljenim nakon 2021. godine kada se povijesti pristupa na stručniji i liberalniji način nego prije. Za ovakvu poredbeno dijakronijsku analizu uzeto je nekoliko ključnih događaja. Fokusirajući se na Balkanske ratove, Prvi i Drugi svjetski rat, ratove 1990-ih i problem jugoslavenske zajednice. Autorica je odabrala one točke u vremenu koje su najviše emocionalno nabijene, a koje Stefano Petrungaro naziva „vrućim mjestima“ nacionalne povijesti nekoga naroda. Upravo takvi događaji najviše su izraženi u kolektivnom sjećanju pa imaju potencijal za stvaranje snažnih nacionalnih narativa.

U tristotinjak stranica teksta Dubravka Stojanović prošla je čitavu modernu srpsku povijest analizirajući prikaz ključnih zbivanja 20. stoljeća u Srbiji u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima. O dubini ove analize govori peterostrani popis izvora, odnosno razmatranih udžbenika, nakon čega nalazimo još opširniji popis konzultirane literature. Iz toga je jasno da autorica pitanje reprezentacije povijesti u udžbenicima nije promatrala u izolaciji, već se nadovezala na slična istraživanja u regiji, poput onih koje je proveo Stefano Petrungaro, a kojih se dotaknuo i Damir Agičić, nad hrvatskim udžbenicima. Unatoč detaljnoj bibliografiji, knjiga ne obiluje dugačkim i pretjeranim fusnotama koje bi odvrćale čitatelje od teksta koji autorica prezentira. Ovakav, moglo bi se reći, džepni format knjige svakako doprinosi lakšoj prohodnosti teksta. Iako malen broj stranica čini knjigu pristupačnijom, treba istaknuti da to pospješuje i sam sadržaj knjige. Oslanjajući se na promišljanja o narativima nekih od najviše prominentnih povjesničara, Stojanović na konkretnim, u javnom diskursu gotovo uvijek aktualnim primjerima ukazuje na opasnost manipulacije poviješću. Pritom ne treba zanemariti i ono što je Hayden White istaknuo, a to je da i sami povjesničari koriste događaje iz prošlosti kako bi stvorili proizvoljne narative, odnosno da svojim djelovanjem oni prošlosti daju značenjski utisak koji njoj nije inherentan. O značenjskoj, bolje reći simboličkoj naravi predstavljanja povijesnih događaja promišljali su i Reinhard Koselleck i Paul Ricoeur, čije misli za razvijanje svoje teze o ideologizaciji udžbenika ističe i sama autorica. Oslanjajući se na takva razmišljanja proizašla iz lingvističkog obrata, Stojanović je pokazala kako jezik/diskurs/narativ imaju moć da se pomoću njih konstruira poimanje pojedinih događaja, a time i cjeline povijesnih zbivanja relevantne za naciju.

Svjedočeći načinu na koji je nastava povijesti izravno korištena za stvaranje nacionalnih narativa, čitatelj se ne može oteti dojmu posvemašnje zabrinutosti za smjer u kojemu se kreće srpsko društvo. Neki su primjeri toga, poput glorificiranja četnika, ili poticanja mržnje prema susjednim državama

kako bi se pospješila veća kohezija unutar same zajednice, a da se ne govori o činjenici da se u udžbenike unose neistražene teme koje često potječu iz javnog, a ne historiografskog diskursa. Navedene problematike na koje nailazi u knjizi čitatelja potiču na promišljanje o odnosu povijesti i javnosti, ali i o samoj ulozi povijesti u svrsi nacionalne legitimacije, koja se često laički tumači kao teleološka. Naravno da je takvo promišljanje opasno jer sprječava društvo od suočavanja s vlastitom prošlošću, a nerijetko ga vodi u drugom smjeru, k njenoj reviziji. Zbog razmotrenog, ovakav kritički prikaz nastave povijesti koji donosi Dubravka Stojanović izrazit je doprinos javnoj povijesti, kao i historiografiji uopće koja se uvijek iznova nalazi na razmeđu između društva i države.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 19 2024.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIX, broj 19, 2024.

Glavna i odgovorna urednica
Tijana Vokal

Zamjenica glavne urednice
Ivana Đorđić

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Urednici pripravnici
Klara Miholić
Ivan Moškatego
Patrik Smolak

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Klara Miholić
Ivan Moškatego
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Patrik Smolak
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Tajnik Uredništva
Adrian Filčić

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Aleksandra Golubović
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Ivica Šute
dr. sc. Nikola Tomašegović

Lektura za hrvatski jezik
Lorenia Jantolek
Martina Prosen
Lucija Rak
Josipa Skenderović
Gabrijela Soldan
Jakov Zidarić

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Boris Bui, FF press

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o., Zagreb

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrdnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>